

Het verleden actueel

Geloof en gevoel in de 18e eeuw

Martine Kwey-Haasdijk

Nijkerk, 1749. De meeste inwoners behoren tot de grote hervormde kerk. Door de tabaksbouw is er welvaart. Na de kerkdienst naar de kroeg? Niemand die er bezwaar tegen heeft. Totdat de jonge dominee Gerard Kuypers er bevestigd wordt, nog maar 27 jaar oud. Hij belegt, naast de twee kerkdiensten, samenkomsten op de zondag- en maandagavond.

Op 16 december preekt hij over Psalm 72:16: 'Een overvloed van koren zij in het land; op de toppen der bergen golve zijn vrucht als op de Libanon.' Velen worden door deze preek geraakt en de avond erna, tijdens de samenkomst, barsten velen in tranen uit. Men schreeuwt het uit, valt op de grond... Enkele jaren eerder was dit ook in Engeland gebeurd, onder de prediking van Whitefield en Wesley. Waarom juist toen?

In de 18e eeuw stond de verstandelijkheid en braafheid centraal. Optimisme en vooruitgangsgeloof werden in kerk en maatschappij gepredikt. God werd het opperwezen genoemd en men zag Hem als een eerbiedwaardig maar vriendelijk figuur, die het beste met de mensen voor had. Over Gods heiligheid en de noodzaak van bekering hoorde men niets. Totdat er predikers als Kuypers opstonden. Zij ondervonden ook weerstand en werden beschuldigd van geestdrijverij. Kuypers zelf trad op tegen uitwassen die het gevolg waren van zijn prediking: allen die door overmatig geschreeuw en stuiptrekkingen de dienst verstoorden moesten de kerk worden uitgedragen! Maar hij bleef zijn prediking verdedigen: met woord en daad laten zien dat je waarachtig christen bent.

Meerdere predikanten begonnen Kuypers na te volgen. Zo ontstonden door het hele land geestelijke opwekkingen. Dat men hier en daar doorsloeg is een feit. Het gevaar dat de christen in plaats van Christus zelf in het middelpunt kwam te staan, was aanwezig. Nadruk op de bekeringsweg die men moest afleggen ging soms ten koste van de beloften van God. Maar het persoonlijk contact met God, de bevinding, stond voorop. De ontsporing kwam waar men het zocht in de emoties, het gevoelsleven.

Veel aandacht voor de bekeringsweg van de mens had ds. Willem Schortinghuis. In 1740 verscheen zijn boek *Het Innige Christendom*. Tijdens zijn studie theologie moest hij eerst niets van 'de fijnen' hebben. In Oost-Friesland werd hij collega van ds. Klugkist. Deze man wees in zijn prediking op een echt, doorleefd geloof in Christus. Hij was piëtist. Vermaand door Klugkist, kwam er een moment dat Schortinghuis op de kansel stond te snikken als een kind, terwijl hij uitriep: 'O gemeente, ik ben verloren, onbekeerd...' Het gevolg was een geestelijke opleving in heel Oost-Friesland.

Het boek van Schortinghuis beschrijft vier soorten mensen: onbegenadigde, kleingelovige, begenadigde en geofende. Schortinghuis hield het merendeel van zijn schapen voor onbegenadigden. In plaats van ellende-verlossing-dankbaarheid preekte Schortinghuis ellende-verlossing-bekommering. Hij getuigde tegen de geest van zijn tijd. Maar hij ging te veel op in het gevoel.

Laat het voor ons een waarschuwing zijn. Wij die in een tijd leven waarin wetenschap en techniek ongekende mogelijkheden hebben, waar veel met logica begrepen kan worden. Maar waarin ook het gevaar bestaat dat we uit reactie doorslaan in de aandacht voor het gevoel: 'een kerkdienst moet je raken.'

Bron: Dr. L.Praamsma, *De kerk van alle tijden, deel 3*, Wever Franeker, 1980.